

УДК 378.147

Здоров'я в освітньо-соціокультурному контексті

HEALTH IN THE EDUCATIONAL AND SOCIO-CULTURAL CONTEXT

ЛАВРОВА Лариса – кандидат філософських наук, завідувач кафедри виховання та культури здоров'я, Комунальний заклад вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради», вул. Володимира Антоновича, 70, м. Дніпро, 49006, Україна

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-8027-3364>

САВЧЕНКО Вікторія – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри виховання та культури здоров'я, Комунальний заклад вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради», вул. Володимира Антоновича, 70, м. Дніпро, 49006, Україна

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-2551-7164>

СІЛОШЕНКО Ірина – старший викладач кафедри виховання та культури здоров'я, Комунальний заклад вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради», вул. Володимира Антоновича, 70, м. Дніпро, 49006, Україна

ORCID <https://orcid.org/0009-0009-6255-8599>

DOI <https://doi.org/10.54891/2786-7013-2025-1-20>

LAVROVA Larisa – Candidate of Philosophical Sciences, Head of the Department of Education and Health Culture, Communal Institution of Higher Education «Dnipro Academy of Continuing Education» of the Dnipropetrovsk Regional Council», 70 Volodymyra Antonovycha St., Dnipro, 49006, Ukraine

SAVCHENKO Victoriia – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Education and Health Culture, Communal Institution of Higher Education «Dnipro Academy of Continuing Education» of the Dnipropetrovsk Regional Council», 70 Volodymyra Antonovycha St., Dnipro, 49006, Ukraine

SILOSHENKO Iryna – Senior Lecturer, Department of Education and Health Culture, Communal Institution of Higher Education «Dnipro Academy of Continuing Education» of the Dnipropetrovsk Regional Council», 70 Volodymyra Antonovycha St., Dnipro, 49006, Ukraine

Анотація. У статті здійснено комплексний аналіз проблеми взаємодії культури здоров'я та здорового способу життя в освітньому процесі в соціокультурному контексті. Одним із найважливіших чинників, що впливає на формування особистості, є сформована в культурі система цінностей стосовно здоров'я. Здоров'я як культурний феномен відображає універсальність зв'язків людини з буттєвим середовищем та іншими людьми. Практичною репрезентацією культури здоров'я слід вважати здоровий спосіб життя. Спираючись на наявну культуру здоров'я, він через систему освіти безпосередньо визначає форми й зміст здорової життєдіяльності. Культура здоров'я через стимулювання здорового способу життя згладжує й полегшує процеси, що заважають конструктивній соціалізації, і тим самим мінімізує соціальні девіації. Соціалізація на основі здорового способу життя має особливе значення, оскільки він виступає не лише як фактор формування міжособистісної компетентності, але і як чинник освоєння й передачі загальних культурних цінностей через цінності культури здоров'я. Здоровий спосіб життя є результируючим компонентом культури здоров'я, де домінує діяльнісний аспект відповідального ставлення людини до власного здоров'я. Формування культури здоров'я в освітньому процесі передбачає активізацію резервних можливостей організму на основі особистісного розуміння нерозривного зв'язку з соціокультурним та природним оточенням, а також особистісної потреби в духовному розвитку та самоактуалізації. Духовний аспект культури здоров'я стосується розвитку внутрішнього світу людини, її самосвідомості. Духовне здоров'я забезпечує людині здатність свідомо вибирати цілі й цінності власного життя як результату ціннісної самоорганізації

свого внутрішнього світу. Сьогодні саме формування духовності є основним змістом освітньої діяльності і передумовою становлення духовно здорової особистості. Духовний аспект здоров'я проявляється як усвідомлення людиною себе як цілісної особистості, сформованість у неї гуманістичних ціннісних орієнтацій, розуміння справжніх цінностей життя та їх сенсу, домінування оптимістичного світовідчуття.

Ключові слова: культура здоров'я, здоровий спосіб життя, соціалізація, самоактуалізація, духовне здоров'я, освіта.

Summary. *The article provides a comprehensive analysis of the problem of the interaction of health culture and healthy lifestyle in the educational process in a socio-cultural context. One of the most important factors influencing the formation of a personality is the system of values regarding health formed in culture. Health as a cultural phenomenon reflects the universality of human relations with the living environment and other people. A healthy lifestyle should be considered a practical representation of the culture of health. Based on the existing culture of health, it directly determines the forms and content of healthy lifestyle through the education system. The culture of health, through the stimulation of a healthy lifestyle, smoothes out and facilitates processes that interfere with constructive socialization, and thereby minimizes social deviations. Socialization based on a healthy lifestyle is of particular importance, since it acts not only as a factor in the formation of interpersonal competence, but also as a factor in the mastering and transmission of general cultural values through the values of the culture of health. A healthy lifestyle is a resulting component of health culture where the activity aspect of a person's responsible attitude to their own health dominates. The formation of a health culture in the educational process involves the activation of the body's reserve capabilities based on a personal understanding of the inextricable connection with the socio-cultural and natural environment, as well as the personal need for spiritual development and self-actualization. The spiritual aspect of health culture concerns the development of a person's inner world, their self-awareness. Spiritual health provides a person with the ability to consciously choose the goals and values of their own life as a result of the value self-organization of their inner world. Today, the formation of spirituality is the main content of educational activity and a prerequisite for the formation of a spiritually healthy person. The spiritual aspect of health manifests itself as a person's awareness of themselves as a holistic personality, the formation of humanistic value orientations, understanding of the true values of life and their meaning, and the dominance of an optimistic worldview.*

Key words: health culture, healthy lifestyle, socialization, self-actualization, spiritual health, education.

Вступ. Аналіз феномену здоров'я у контексті соціокультурного розуміння життя та освітніх проблем є сьогодні важливим завданням наукових досліджень. Слід констатувати, що специфічний зв'язок феномену здоров'я із суспільними життям та цінностями, їх взаємозумовленість через сферу культури та освіти почали усвідомлюватися порівняно недавно. У категоріальному сенсі найбільш поширеним є дослідження цього зв'язку через поняття «культура здоров'я», «здоровий спосіб життя», «духовне здоров'я». Наукові розвідки у межах даного категоріального поля постійно доповнюються та розширюються, але при цьому зберігається субстанціональна сутність і природно-онтологічних, і соціокультурно-освітніх факторів забезпечення здоров'я суспільства та особистості. Відповідно в сучасному світі усе більш усвідомлюється актуальність інтерпретації благополуччя існування людини та людиновимірності освітнього процесу у контексті «культури здоров'я», як глибоко осмисленого способу особистісного існування і способу здорової життєдіяльності, коли власне саме здоров'я є наслідком усвідомленої необхідності на особистісному рівні й абсолютною цінністю на соціальному рівні, що формує здоровий спосіб життя.

Аналіз останніх досліджень. Проблематику соціокультурної визначеності здоров'я та впливу цінностей здорового способу життя на соціалізацію особистості досліджують А. Осіпцов, О. Вертель, Ф. Лан, Дж. Волнер, Дж. Клюнгер та інші вітчизняні й зарубіжні

фахівці. Взаємозв'язок здорового способу життя та культури у межах феномену культури здоров'я аналізують М. Романенко, Б. Братаніч та інші вітчизняні фахівці у контексті впливу цінностей культури здоров'я на практичну мотивацію до здорового способу життя. Разом з тим проблематика системної взаємодії культури здоров'я як складової соціокультурної та освітньої сфери суспільства та життєвого вибору особистості щодо здорового способу життя є недостатньо дослідженою проблемою.

Мета статті. Визначення соціокультурної детермінації взаємодії культури здоров'я та здорового способу життя в освітньому процесі.

Виклад основного матеріалу. У соціокультурному вимірі життя суспільства значною мірою визначає відповідність особистості та її цінностей і поведінки конкретним соціальним умовам життя на основі формули «культури здоров'я». Базовий зміст культури та пов'язаних з нею традицій, а також визначення й оптимізація діяльності людини і її поведінкових стратегій, спрямовані на мінімізацію шкоди здоров'ю, традиційно транслуються через систему освіти. Культурність стосовно феномену здоров'я – це такий його параметр, який дозволяє виявити аксіологічний аспект даного явища і несе в собі оцінний момент як щодо міри і якості розвитку суб'єкта у вказаному відношенні, так і щодо проявів його індивідуальної самобутності. При цьому одним із найважливіших чинників, що впливає на формування особистості, є сформована в культурі система цінностей стосовно здоров'я. Провідною ланкою є культура життєвого самовизначення, яка містить становлення культури ставлення людини як до суспільства, та себе в ньому, так і до свого здоров'я та способів життя. Відповідно на основі структури й особливостей формування культури особистості загалом можна дати системну характеристику і культурі здоров'я, зокрема [7, с. 226].

Здоров'я як феномен культури є дуже різнобічним і складним. Під культурою здоров'я звичайно розуміють духовні і соціальні досягнення поколінь, які спрямовані на підтримку і зміцнення індивідуального та суспільного здоров'я, а також на духовно-моральний розвиток людини і реалізацію її природних здібностей і задатків у контексті цінностей загального блага. У це змістовне поняття потрібно включати не лише обсяг знань про сутність людини й її взаємодію з навколишнім світом, але також і процес формування мотивів до прагнення бути здоровим на основі формування відповідної значеннєвої сфери особистої діяльності, набуття корисних і потрібних для забезпечення здоров'я звичок і стереотипів поведінки. Увесь спектр перелічених вище складових культури здоров'я може бути реалізований тільки в освітній діяльності як результат цілеспрямованого формування компетенцій та цінностей особистості щодо свого здоров'я та здорового способу життя.

Культура здоров'я має визначатися насамперед як один із життєзабезпечуючих компонентів існування людини, і у цьому сенсі може бути визначена як сукупність знань, цінностей, установок, норм, ідеалів, які пов'язані з розумінням здоров'я як цінності і виконують регулятивну роль, орієнтуючи функціональність індивіда стосовно тих видів діяльності, які забезпечують формування, підтримку та зміцнення його здоров'я [5, с. 110]. Це складний феномен, який характеризується як певним рівнем освіченості та культурного розвитку особистості, так і оволодінням нею досвідом людства щодо збереження та зміцнення здоров'я, який звичайно реалізується через повсякденне ведення здорового способу життя. Культура здоров'я є однією з основних форм освоєння людиною свого соціального та природного середовища буття, спосіб гармонізації свого існування у самому широкому сенсі. Тому її доцільно характеризувати як цілісну практико-орієнтовану систему компетенцій у сфері саморозвитку особистості, що спирається також на сукупність норм і цінностей, які забезпечують розуміння ролі і місця феномену здоров'я у системі суспільних відносин.

Здоров'я як культурний феномен відображає універсальність зв'язків людини з буттєвим середовищем та іншими людьми, впливаючи на її творчу та активну життєдіяльність, і у цьому сенсі є вираженням гармонійності, цілісності особистості та високого рівня її саморозвитку. Сьогодні цілком доведеним є прямиий зв'язок між культурою здоров'я, здоровим способом життя, соціалізацією та інкультурацією людини, оскільки саме культура здоров'я є тим інтегративним особистісним утвором, який поєднує відповідальне ставлення людини до здоров'я, реалізацію нею здорового способу життя та набуття здатності до активізації життєвих ресурсів і потенціалу до саморозвитку, що в комплексі визначає життєву успішність, здорову життєдіяльність, самореалізацію [8, с. 38].

Найбільш важливим елементом культури здоров'я вважається ставлення суб'єкта до свого здоров'я. Відповідальне ставлення до власного здоров'я є важливим показником культурного розвитку і на соціальному, і на особистісному рівні. У суспільстві все більше утверджуються розуміння пріоритетності відповідальності людини за власне здоров'я як складової загальнокультурного розвитку, що проявляється у здатності побудувати себе у відповідності до власних уявлень про повноцінне життя.

Як самостійна частина культури суспільства культура здоров'я має свої специфічні функції, до яких входять загальний розвиток і зміцнення здоров'я всіх людей; розвиток духовних, волевих, психічних та фізичних здібностей для забезпечення власної самоактуалізації; підвищення рівня особистісної життєдіяльності; задоволення потреб особистості в активному відпочинку та раціональному використанні власного вільного часу для свого розвитку. Культура здоров'я як складова загальної культури орієнтує на задоволення суспільної потреби у здоровому соціокультурному середовищі та формування особистості, здатної до самоактуалізації.

Практичною репрезентацією культури здоров'я слід вважати здоровий спосіб життя. Спираючись на наявну культуру здоров'я він через систему освіти безпосередньо визначає форми й зміст здорової життєдіяльності [4, с. 196]. Звідси зрозуміло, що його слід розглядати як особливий різновид культурно визначеної діяльності, результати якої є корисними для суспільства та особистості. У житті кожної особистості та суспільства загалом здоровий спосіб життя проявляє своє освітнє, оздоровче, економічне, а також і загальнокультурне значення в якості безпосереднього чинника процесу формування моделей поведінки та діяльності, які забезпечують здоров'я суспільства та особистості.

Культура здоров'я впливає на здоровий спосіб життя насамперед через визначення різноманіття його цінностей, трансльованих системою освіти. Цінності культури здоров'я включають цілі, норми, правила, уявлення, які регламентують освітню практику у суспільстві, націлюючи її на формування особистості, яка має високий рівень культури здоров'я, інтегрованої в її загальнокультурні цінності й необхідної для успішного виконання нею власних соціальних ролей та забезпечення власної здорової життєдіяльності [9, р. 4].

Таким чином, культура здоров'я людини – це не тільки інтегральна особистісна якість, а й особистісний спосіб життя, що представляє собою діяльнісну сторону культури здоров'я. Вона відображає сформованість особистісного ідеалу, який визначає статус різних аспектів здоров'я як вищої загальнолюдської цінності, що досягається через здоровий спосіб життя. Необхідність розгляду останнього як культурного феномена значною мірою визначається специфікою самої здорової життєдіяльності в сучасному суспільстві, де збереження й розвиток здоров'я на всіх рівнях перебувають у прямій залежності від рівня культури здоров'я на особистісному та індивідуальному рівнях.

Характеристики здорового способу життя особистості визначаються такими складовими її культури здоров'я як характер, структура та спрямованість мотивацій до здорової

життєдіяльності. У цих цінностях відображається міра соціальної зрілості та особистої відповідальності людини до власного здоров'я. Великим є значення мобілізаційних цінностей здорового способу життя у сучасних умовах з все більшим стресовим навантаженням на людину.

Характер та спрямованість здорового способу життя суттєво впливають на соціокультурний зміст формування особистості через обрані моделі поведінки [2, с. 66]. Як соціальний чинник здоровий спосіб життя модельно відтворює альтернативи сучасної культури, визначаючи механізми соціально-культурного життя людини та формуючи її як соціально компетентну особистість. Він є різновидом активної життєдіяльності, яка визначає масштаб та спрямованість самовизначення і самоствердження особистості. Саме в цьому контексті здоровий спосіб життя інтегрується у культуру як соціальний інститут, впливаючи на особистісне становлення індивіда та формуючи його стилі життя.

Здоровий спосіб життя у силу своєї соціокультурної визначеності створює сприятливі умови для соціальної адаптації та інтеграції людини за рахунок формування відповідного типу поведінки. Адже успішна соціалізація як результат освіти обумовлена насамперед визначенням на особистісному рівні такої соціальної норми, яка дозволяє оцінити власну поведінку як прийнятну чи небажану. Культура здоров'я через стимулювання здорового способу життя згладжує й полегшує процеси, що заважають конструктивній соціалізації, і тим самим мінімізує соціальні девіації.

Соціалізація на основі здорового способу життя має особливе значення, оскільки він виступає не лише як фактор формування міжособистісної компетентності, але і як чинник освоєння й передачі загальних культурних цінностей через цінності культури здоров'я. Така соціалізація виражається головним чином через зміну ставлення до навколишнього соціального середовища, а також через формування здоров'язберігаючої компетентності особистості, що визначає моделі поведінки й впливає на конкретні базові ціннісні орієнтації в повсякденному житті. Здоровий спосіб життя як соціокультурний чинник модельно відтворює конструктивні альтернативи сучасної культури, зберігає та удосконалює сутнісні механізми соціокультурного життя людини і формує її в якості соціально компетентної особистості. При цьому остання долучається до вищих гуманістичних цінностей, і оволодіває базовими соціокультурними навичками, які визначають мотиваційну установку на соціальну активність. Формуються тип і норми поведінки особистості у наближенні до «ідеалу» з погляду соціальних та особистісних інтересів. Все це ідентифікує особистість у суспільстві та полегшує процес соціокультурної інтеграції на основі конструктивних здоров'язберігаючих цінностей.

Здоровий спосіб життя доцільно розглядати і як критерій дієвості культури здоров'я як у суспільстві, так і в освітній діяльності. Відповідність культури здоров'я в діяльності особистості проявляється насамперед в адекватності вчинків людини вимогам, які диктуються здоровим способом життя, а в мотивації та судженнях щодо забезпечення власного здоров'я критерієм виступає рівень поінформованості (знань). Здоровий спосіб життя є результативним компонентом культури здоров'я, де домінує діяльнісний аспект відповідального ставлення людини до власного здоров'я. Як практична репрезентація культури здоров'я діяльність у межах моделі здорового способу життя містить три основні складові. Це відновлення втраченого здоров'я, яке пов'язане з використанням наявних можливостей боротьби з хворобами; здоров'язбереження як процес підтримки оптимального стану свого організму для успішної самореалізації; зміцнення власного здоров'я з переходом на більш високий його рівень його стійкості й розширення діапазону власних можливостей життєдіяльності.

Практична діяльність щодо здійснення здорового способу життя базується на мотивації до нього на основі цінностей культури здоров'я. Готовність до здорового способу життя слід

розуміти як якісний, цілісний, динамічний стан життєдіяльності особистості, який характеризується необхідним рівнем знань, мотиваційно-ціннісних орієнтацій на здоров'язберігаючу поведінку. Така готовність має своїм фундаментом соціально-духовні цінності, отримані в освітньому процесі та включені у практичну життєдіяльність [3, с. 72].

Формування культури здоров'я в освітньому процесі передбачає активізацію резервних можливостей організму на основі особистісного розуміння нерозривного зв'язку з соціокультурним та природним оточенням, а також особистісної потреби у духовному розвитку та самоактуалізації. У такому контексті здоровий спосіб життя спирається на наступні аспекти культури здоров'я:

- формування позитивної та оптимістичної картини світу;
- конструювання успішної життєвої перспективи особистісного розвитку;
- оптимізація форм взаємодії з навколишнім середовищем у межах здійснення повсякденної життєдіяльності;
- розуміння духовного та фізичного потенціалу саморозвитку;
- оволодіння технологіями особистісної саморегуляції;
- мотивація до постійного збагачення власних знань та навичок у сфері здоров'язбереження;
- постійні фізичні вправи та навантаження [6, с. 20].

У широкому контексті саморозвитку постає проблема взаємозв'язку між здоровим способом життя та духовною складовою культури здоров'я. Оскільки здоров'я є безумовною духовною цінністю, слід говорити про ставлення до інших людей як до вищої цінності, яке є складовою культури здоров'я. Цей аспект останньої доцільно інтерпретувати у межах концепту духовного здоров'я, який є традиційним для оздоровчих практик східної філософії та медицини і набуває все більшого значення й у європейській науці.

Духовне здоров'я забезпечує формування волі, інтелекту, почуттів як складових духовної культури людини загалом. Духовний аспект культури здоров'я стосується розвитку внутрішнього світу людини, її самосвідомості, становлення в неї системи гуманістичних цінностей, ціннісного визначення змін у соціокультурному іміджі людини та її стосунків з іншими людьми й навколишнім світом. Показником духовного здоров'я слід вважати наявність у людини сенсоутворюючих життєвих цілей та усвідомлений рух до них. Духовне здоров'я є основою продукування людиною життєвих сенсів у контексті цілі самоактуалізації, реалізації власного потенціалу у процесі неперервного самопізнання та розвитку усіх своїх здатностей [1, с. 25].

При цьому варто усвідомлювати, що саме по собі здоров'я не може бути ні метою, ні основним сенсом життя. Воно є результатом такого способу життя, при якому людина відчуває радість власного буття, вбачає в житті вищий смисл і розуміє його як шлях до реалізації такого смислу. Духовне здоров'я забезпечує людині здатність свідомо вибирати цілі й цінності власного життя як результату ціннісної самоорганізації свого внутрішнього світу, який набагато перевершує за своєю різноманітністю та динамічністю фізичний і психологічний компоненти особистості. Сьогодні саме формування духовності є основним змістом освітньої діяльності і передумовою становлення духовно здорової особистості. Духовний аспект здоров'я проявляється як усвідомлення людиною себе як цілісної особистості, сформованість у неї гуманістичних ціннісних орієнтацій, розуміння справжніх цінностей життя та їх сенсу, домінування оптимістичного світовідчуття.

Зважаючи на сказане, доцільно структурувати ті аспекти духовного здоров'я, які мають слугувати в освітньому процесі орієнтирами цілеспрямованого формування духовності особистості як цілісної основи вибору здорового способу життя. До таких аспектів насамперед відносяться:

- наявність позитивного погляду на життя й внутрішньої рівноваги;
- здатність до концентрації при прийнятті рішень;
- вміння приборкувати негативні емоції;
- мотивація до високого рівня соціальної активності;
- комунікативні здатності та розуміння інших людей і ситуацій міжособистісної взаємодії;
- розвинений інтелект і здатність виділяти найважливіше у різних ситуаціях;
- вольові якості та їхній прояв у вигляді зібраності й концентрованості в проблемних життєвих ситуаціях;
- здатність до ціннісної інтерпретації подій та ціннісно вмотивованого вибору позиції та поведінки;
- системно-конструктивна соціокультурна ціннісна орієнтація, яка дозволяє людині у кожній проблемній ситуації зайняти оптимальну та адекватну позицію в суспільстві [10, р. 294].

Орієнтація на культивування визначених вище якостей особистості в освітній діяльності дозволяє зв'язати процес формування духовного здоров'я із завданнями розвитку вольових здатностей і навичок саморегуляції, що є передумовою для вибору людиною здорового способу життя у контексті сформованих гуманістичних сенсожиттєвих орієнтирів.

Висновки. У цілому, наявність високого рівня культури здоров'я дозволяє особистості вибудувати свою життєдіяльність найбільш оптимальним чином у вигляді здорового способу життя. З огляду на гуманістичний підхід, формування культури здоров'я й її практичної репрезентації у вигляді здорового способу життя має розглядатися як один із найважливіших орієнтирів освітньої діяльності, що й передбачено концепцією Нової української школи та стандартами середньої освіти. Під культурою здоров'я як змістовною основою освітньої діяльності, зорієнтованої на формування здорового способу життя, слід розуміти інтегративне особистісне утворення, що об'єднує відповідальне ставлення до здоров'я, реалізацію здорового способу життя й здатність до активізації життєвих ресурсів, що у своїй єдності впливає на життєву успішність людини й забезпечення її здорової життєдіяльності.

Список використаних джерел

1. Братаніч Б. В. Буттевий вимір медіа-освітнього простору. *Грані*. 2014. № 9. С. 23–26.
2. Братаніч Б. В., Савченко В. А. Методологічний вимір філософських досліджень освіти інформаційного суспільства. *Перспективи*. 2022. № 2. С. 63–70.
3. Братаніч Б. В. Культурно-ціннісні орієнтири освітянських реформ. Вісник Дніпропетровського університету. *Філософія. Соціологія. Політологія*. 2007. № 15. С. 69–76.
4. Лаврова Л. В. Філософсько-освітні засади формування здорового способу життя у практичному освітньому процесі. *Філософія. Культура. Життя*. 2013. Вип. 39. С. 195–201.
5. Лаврова Л. В., Братаніч Б. В. Культура здоров'я як предмет філософського розгляду. *Перспективи. Соціально-політичний журнал*. 2021. № 2. С. 108–113.
6. Лаврова Л., Савченко В., Куций А. Єдність духовного та тілесного як основа культури здоров'я. *Вісник Дніпровської академії неперервної освіти. Серія: Філософія. Педагогіка*. 2021. № 1. С. 17–22.
7. Осіпцов А. В., Вертель О. В. Соціальний характер особистості як умова формування здорового способу життя. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2021. Вип. 3. С. 224–235.
8. Романенко М., Братаніч Б., Куций А. Соціальний інтелект як предмет філософських та психологічних досліджень. *Гілея*. 2019. Вип. 140 (2). С. 37–40.
9. Fostering healthy mental, emotional, and behavioral development in children and youth: a national agenda. Washington, DC: The National Academies Press, 2019. 390 p.
10. Lifestyle and health / Editor Fengli Lan, Friedrich G. Wallner, Gerhard Klünger. Publisher: Verlag Traugott Bautz GmbH, Nordhausen, 2017. 435 p.

References

1. Bratanich B. V. (2014). Buttievyi vymir media-osvitnoho prostoru [The existential dimension of the media-educational space]. *Hrani – Facets*, 9, 23–26 [in Ukrainian].
2. Bratanich B. V., Savchenko V. A. (2022). Metodolohichniy vymir filosofskykh doslidzhen osvity informatsiinoho suspilstva [Methodological dimension of philosophical research on education in the information society]. *Perspektyvy – Perspectives*, 2, 63–70 [in Ukrainian].
3. Bratanich B. V. (2007). Kulturno-tsinnisni oriientyry osvitianskykh reform [Cultural and value orientations of educational reforms]. *Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu. Filosofii. Sotsiologii. Politologii – Bulletin of Dnipropetrovsk University. Philosophy. Sociology. Political science*, 15, 69–76 [in Ukrainian].
4. Lavrova L. V. (2013). Filosofsko-osvitni zasady formuvannia zdorovoho sposobu zhyttia u praktychnomu osvitnomu protsesi [Philosophical and educational principles of forming a healthy lifestyle in the practical educational process]. *Filosofii. Kultura. Zhyttia – Philosophy. Culture. Life*, 39, 195–201 [in Ukrainian].
5. Lavrova L. V., Bratanich B. V. (2021). Kultura zdorovia yak predmet filosofskoho rozghliadu [Culture of health as a subject of philosophical consideration]. *Perspektyvy. Sotsialno-politychnyi zhurnal – Perspectives. Socio-political journal*, 2, 108–113 [in Ukrainian].
6. Lavrova L., Savchenko V., Kutsyi A. (2021). Yednist dukhovnoho ta tilesnoho yak osnova kultury zdorovia [Unity of spiritual and physical as the basis of a culture of health]. *Visnyk Dniprovskoi akademii neperervnoi osvity. Serii: Filosofii. Pedagogika – Bulletin of the Dnipro Academy of Continuing Education. Series: Philosophy. Pedagogy*, 1, 17–22 [in Ukrainian].
7. Osipov A. V., Vertel O. V. (2021). Sotsialnyi kharakter osobystosti yak umova formuvannia zdorovoho sposobu zhyttia [Social character of the personality as a condition for the formation of a healthy lifestyle]. *Dukhovnist osobystosti: metodolohii, teoriia i praktyka – Spirituality of the personality: methodology, theory and practice*, 3, 224–235 [in Ukrainian].
8. Romanenko M., Bratanich B., Kutsyi A. (2019). Sotsialnyi intelekt yak predmet filosofskykh ta psykholohichnykh doslidzhen [Social intelligence as a subject of philosophical and psychological research]. *Hileia – Gileya*, 140 (2), 37–40 [in Ukrainian].
9. *Fostering healthy mental, emotional, and behavioral development in children and youth: a national agenda* (2019). The National Academies Press, Washington, DC: The National Academies Press.
10. *Lifestyle and health* / Editor Fengli Lan, Friedrich G. (2017). Wallner, Gerhard Klünger. Publisher: Verlag Traugott Bautz GmbH, Nordhausen.